

ELMA DIZDAR*, AMRA MULOVIĆ**
(Sarajevo)

TRAKTAT O GENITIVNOJ VEZI *KITĀB AL-ṬAHĀRA* MUHAMEDA ČAJNIČANINA

Abstrakt

U radu je predstavljeno do sada neobrađeno djelo pod naslovom *Kašf al-’asrār bi ḥaqā’iq al-kitāb wa daqā’iq al-ṭahāra* (Otkrivanje tajni o značenjima riječi *knjiga* i osobitostima riječi *čistoća*), koje je u drugoj polovini XVIII stoljeća napisao Muhamed Sin Mustafin Čajničanin (Muḥammad Ibn Muṣṭafā al-Čāyničawī). Ovaj se autor u literaturi spominje kao muderis, sarajevski muftija i autor jednog poznatijeg djela iz logike. Djelo koje je predmet ovog rada, iako registrirano, ranije nije bilo predmet tekstološke analize niti analize sadržaja. U radu su korištena dva rukopisna primjerka ovog djela, od kojih se jedan čuva u rukopisnoj zbirci Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, a drugi u zbirci rukopisa na orijentalnim jezicima Univerzitetske biblioteke „Svetozar Marković“ u Beogradu. Istraživanje obuhvata opis i tekstološku analizu dvaju dostupnih rukopisa, kritičku obradu djela, prijevod i analizu sadržaja s fokusom na analizu genitivne veze *kitāb al-ṭahāra*, te oblika i značenja njenih članova.

Ključne riječi: Muhamed Sin Mustafin Čajničanin (Muḥammad Ibn Muṣṭafā al-Čāyničawī), *Kašf al-’asrār bi ḥaqā’iq al-kitāb wa daqā’iq al-ṭahāra*, semantička genitivna veza, genitivna veza kvalifikacije

* Prof. dr. Elma Dizdar, vanredna profesorica, Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet, e-mail: elma.dizdar@ff.unsa.ba, ORCID ID: 0000-0001-8663-2444

** Prof. dr. Amra Mulović, redovna profesorica, Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet, e-mail: amra.mulovic@ff.unsa.ba, ORCID ID: 0000-0002-6179-6204

UMJESTO UVODA O AUTORU

Muhamed Sin Mustafin Čajničanin (Muḥammad Ibn Muṣṭafā al-Čāyničawī) jedan je od bošnjačkih autora koji su svoja djela pisali na arapskom jeziku. Podaci o njegovom životu su oskudni. U literaturi se navodi da je rođen u Čajniču 1731. godine. U Sarajevu je pohađao mekteb i Gazi Husrev-begovu medresu, a školovanje je nastavio u Istanbulu. O ovom dijelu njegovog života nema podataka, tako da nije poznato gdje se školovao ni koliko dugo je boravio u Istanbulu. Ono što se zna jest da je po povratku iz Istanbula 1781. godine počeo raditi kao muderis u medresi Simzade (Đumišića medresa).¹ U dva navrata, 1783. i 1785. godine imenovan je za sarajevskog muftiju.² Bašeskija, inače savremenik Čajničanina, nije bio suzdržan u kritici Čajničanina kao muftije i piše da mu je svijet isposlovao muftijski položaj, a da je „nakon što je počeo davati krive fetve, jer nije bio sposoban ni dorastao za taj položaj“ bio izvrnut ruglu.³ S druge strane, Bašeskija priznaje da je Čajničanin poznao logiku i neke druge nauke, ali tvrdi da o turskom i perzijskom jeziku, pjesništvu i pravu nije ništa znao, te da su se učenici ljudi „kada bi slušali njegova predavanja, zgražali“.⁴ Čajničanin je do smrti obavljao obje službe, službu muderisa i službu muftije. Umro je u Sarajevu 20. marta 1792. godine.⁵

¹ O ovoj medresi, njenom osnivaču, odnosno vakifu, hadži Abdulkерim-efendiji Đumišiću (u. 1763.), muderisima koji su u njoj radili i polaznicima više vidi u: Velida Mataradžija, *Kulturno-obrazovni život u Bosanskom sandžaku u XVIII stoljeću*, Filozofski fakultet – Univerzitet u Sarajevu, 2020. [doktorska disertacija], 117-120.

² Kemura o ovim imenovanjima Čajničanina, zvanog Čajno, piše da „su ga neki opankali i okrivili u Carigradu da bude svrgnut ali Carigrad potanko raspitajući o njemu spremi mu ponovo menšuru kao potvrdu kojom se potvrđuje i nadalje za saraj. muftiju“ (Šejh Sajfuddin Fehmi Bini Ali Kemura, *Sarajevske muftije. Od 926.–1519. do 1334.–1916. god.*, Islamska dionička štamparija, Sarajevo, 1334.–1916., 18).

³ Vidi: Mula Mustafa Ševki Bašeskija, *Ljetopis (1746-1804)*, Sarajevo-Publishing, Sarajevo, 1997., 218.

⁴ Ibid., 186.

⁵ Podaci o životu i stvaralaštvu Muhameda Čajničanina preuzeti su iz nekoliko djela: Ahmed Mehmedović, *Leksikon bošnjačke uleme*, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 2018., 104; Amir Ljubović, *Logička djela Bošnjaka na arapskom jeziku*, Posebna izdanja XVIII, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1996., 53-55; Amir Ljubović, Sulejman Grozdanić, *Prozna književnost Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima*, Posebna izdanja XVII, Orijentalni institut u Sarajevu,

Donedavno jedino djelo za koje se znalo da ga je napisao Muhamed Čajničanin bilo je djelo iz logike *Fath al-'asrār fī šarḥ al-'Īsāgūḡī* (Otkrivanje tajni u komentarisanju Isagoge). Riječ je o komentaru al-'Abharijevog djela *'Īsāgūḡī* (Isagoga). Ljubović je utvrdio da su oko tri četvrtine ovog djela prenesene iz djela *Šarḥ al-'Īsāgūḡī* (Komentar Isagoge) Mustafe Ejubovića, te da nema podataka da li je možda u autografu autor naveo da je na ovaj način koristio Šejh Jujino djelo. Sačuvano je pet primjeraka ovog rukopisa u različitim zbirkama.⁶

Objavljivanjem 18. sveska *Kataloga* Gazi Husrev-begove biblioteke, šira naučna javnost upoznata je s još dva djela Muhameda Čajničanina, koja se nalaze u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u istom kodeksu. Riječ je o dvije kraće rasprave.⁷ Prvo djelo, četvrto po redu u kodeksu, nosi naslov *Risāla fī qirā'a 'āya al-Kursī wa al-tasbīḥāt wa al-tahmīdāt wa al-takbīrat 'aqiba al-salawāt al-maktūba*. Riječ je o kratkoj raspravi o učenju 255. ajeta sure *al-Baqara*, te praksi izgovaranja izraza *subḥana-llah, elḥamdulillah* i *Allahu ekber* po 33 puta nakon obavljanja propisanih namaza.⁸

Drugo djelo, koje se nalazi u istom kodeksu, a šesto po redu, pod naslovom *Kašf al-'asrār bi ḥaqā'iq al-kitāb wa daqā'iq al-ṭahāra wa al-aṭḥār*, autor je napisao 1781. godine.⁹ U *Katalogu* stoji da je riječ o kratkoj raspravi o čistoći i obrednom pranju muslimana.¹⁰ Drugi primjerak ovog rukopisa pronašli smo u zbirci rukopisa na orijentalnim jezicima Univerzitetske biblioteke „Svetozar Marković“ u Beogradu.¹¹

Sarajevo, 1995., 40-41; S. F. Kemura, *Sarajevske muftije*, 17-19; M. Š. Bašeskija, *Ljetopis*, 186, 218; Mehmed Handžić, *Književni rad bosansko-hercegovačkih muslimana*, Državna štamparija, Sarajevo, 1933., 105.

⁶ Više o sadržaju djela, sačuvanim primjercima i sl. vidi: A. Ljubović, *Logička djela Bošnjaka na arapskom jeziku*, 54-55; A. Ljubović, S. Grozdanić, *Prozna književnost Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima*, 40-41.

⁷ Oba ova djela spominju se i u *Leksikonu bošnjačke uleme*. Vidi: A. Mehmedović, *Leksikon bošnjačke uleme*, 104.

⁸ Haso Popara, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, sv. XVIII, Al-Furqān, fondacija za islamsko naslijeđe – Rijaset Islamske zajednice u BiH, London – Sarajevo, 1434/2013., 40-41.

⁹ Muḥammad Ibn Muṣṭafā al-Čāyničawī, *Kašf al-'asrār bi ḥaqā'iq al-kitāb wa daqā'iq al-ṭahāra*, R 2516/6, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo.

¹⁰ H. Popara, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, 41.

¹¹ Muḥammad Ibn Muṣṭafā al-Čāyničawī, *Kašf al-'asrār bi ḥaqā'iq al-kitāb wa daqā'iq al-ṭahāra*, Rso 352/8, Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“, Beograd, <http://phaidrabbg.bg.ac.rs/o:1777>.

Uvidom u sadržaj ovog djela utvrdili smo da je riječ o gramatičkoj analizi konstrukcije *kitāb al-ṭahāra*, analizi morfoloških oblika njenih članova i analizi njihovih značenja i semantičkog odnosa među njima. Stoga smo smatrali da bi bilo zanimljivo ovo djelo predstaviti kao djelo iz jezikoslovlja evidentno napisano perom autora čije stavove oblikuju kako njegov dominantni interes za logiku tako i njegovo iskustvo muderisa.

OPIS RUKOPISĀ

Naše istraživanje zasniva se na dva rukopisna primjerka djela *Kašf al-ʿasrār bi ḥaqāʾiq al-kitāb wa daqāʾiq al-ṭahāra wa al-ʾaṭhār* Muhameda Čajničanina koja smo pregledali i kolacionirali prije nego smo ponudili prijevod teksta djela i opis i analizu sadržaja dijelova teksta koji se tiču jezičke analize.

Jedan rukopis nalazi se, kako smo već naveli, u zbirci rukopisa na orijentalnim jezicima Univerzitetske biblioteke „Svetozar Marković“ u Beogradu pod brojem Rso 352/8. Digitalizirani rukopis je dostupan na bibliotečkoj web-stranici. Tekst je ispisan čitkim *nastaʿlīqom* i crnim mastilom. Riječi *wa baʿd* i *wa qawluhu kitāb al-ṭahāra* ispisane su crvenim mastilom. Tekst je uokviren jednostavno iscrtanim okvirom crne i crvene boje. Na prvoj foliji nakon uokvirene *bismille* su dvadeset i dvije linije teksta, na drugoj i trećoj po dvadeset i pet linija. Na kraju treće stranice ispisan je kolofon koji sadrži ime autora, mjesto i datum završetka djela (medresa Simzade, 12. ramazan 1195. godine, poslijepodne). Na marginama nema ispisanog teksta. Kustode su prisutne, folijacija nije naknadno unesena. Kodeks u kojem se rukopis nalazi osmi po redu nije ukoričen, a rukopis je autograf, kako se navodi u napomenama o rukopisu, iako nije sasvim jasno na osnovu čega je donesen takav zaključak.¹²

Drugi rukopis čuva se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci pod brojem R 2516/6. Kodeks u kojem se rukopis nalazi šesti po redu ukoričen je, kako stoji u *Katalogu*, polukožnim povezom, s preklopom, koji je oštećen vlagom, a vanjska strana korica i preklopa obložena je ukrasnim ebrom papirom.¹³ Rukopis ima četiri folije (21a–22b). Tekst je napisan

¹² Vidi: <http://arhiva.unilib.rs/cirilica/zbirka/rukopisa/orijentalni-rukopisi>.

¹³ Vidi: H. Popara, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, 38.

čitkim *nashom* i crnim mastilom, a neke riječi su istaknute crvenim mastilom. Na prvoj foliji nakon uvodnih riječi prepisivača i *bismille*, tekst ima sedamnaest linija, na drugoj, trećoj i četvrtoj po dvadeset, uključujući kolofon, koji sadrži i vrijeme prijepisa (1212/1797.). Na marginama je prepisivač dopisao riječi i konstrukcije koje je tokom prepisivanja izostavio. Na margini četvrte folije ispisani su tarihi posvećeni Hafizu Širaziju na perzijskom, turskom i arapskom jeziku i Sadiju Širaziju na perzijskom jeziku. Kustode su prisutne, a naknadna folijacija na marginama izostaje.

Tekst rukopisa monolitna je struktura, tako da je ispisan bez paragrafa i bez interpunkcije. U radu nudimo izvornu formu djela na arapskom jeziku bez ikakvih izmjena, ali smo u prijevodu intervenirali i uveli interpunkcijske znake, te tekst podijelili na paragrafe.

PREGLED SADRŽAJA TRAKTATA I ANALIZA

U traktatu je moguće izdvojiti nekoliko osnovnih tematskih cjelina. Prvi dio traktata posvećen je obliku i značenjima riječi *kitāb*, te padežnim nastavcima koje ona može imati u nekoliko pretpostavljenih struktura arapske rečenice što ih autor analizira. Drugi dio govori o tipovima semantičke genitivne veze, a posebno o genitivnoj vezi *kitāb al-ṭahāra*, te odnosu koji postoji između njenih članova.¹⁴ Autor traktat završava razmatranjem oblika i značenja riječi *ṭahāra*, te posebnog mjesta koje čistoća zauzima u vjerskim obredima muslimana.

U okviru razmatranja oblika riječi *kitāb*, autor naglašava da je riječ o glagolskoj imenici (masdar) prvog razreda glagola sa trokonsonantskim korijenom.¹⁵ Interesantno je zapažanje autora, povezano kako s oblikom tako i sa značenjem riječi *kitāb* o specifičnoj upotrebi glagolske imenice u značenju predmeta koji trpi glagolsku radnju. Iako bi glagolska imenica u principu trebala biti korištena samo za imenovanje radnje, ovdje je ipak riječ o ovjerenoj upotrebi, odnosno, prema riječima autora, „o

¹⁴ Nazivi na bosanskom jeziku za različite vrste genitivnih veza opisanih u klasičnim izvorima preuzeti su iz: Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1997., 497-499.

¹⁵ Zapravo, u arapskom jeziku se riječ *kitāb* uglavnom upotrebljava u značenju konkretne imenice (knjiga), dok se kao glagolska imenica istog korijena prve vrste, pored oblika *katb* i *kitba*, najčešće koristi oblik *kitāba*.

rasprostranjenom proširenju značenja“.¹⁶ U analizi značenja imenice *kitāb* autor izdvaja više značenja, među kojima je i značenje naredbe, odredbe i propisa.¹⁷

Nakon morfološkog i semantičkog opisa imenice *kitāb*, autor se upušta u analizu potencijalnih pozicija koje u nekoliko impliciranih formi arapske rečenice u naslovu djela može imati ova imenica.¹⁸ Tako izdvaja potencijalne upotrebe imenice *kitāb* u nominativu i akuzativu, odnosno u funkcijama subjekta imenske rečenice (mimmā yaḡib ’istihdāruhā kitāb al-ṭahāra), predikata imenske rečenice (hāḍihi kitāb al-ṭahāra), te objekta glagolske rečenice (’iqra’ kitāb al-ṭahāra). Ovakav pristup sintaktičkoj analizi upućuje na to da je pisanje traktata vjerovatno motivirano autorovom namjerom da napiše komentar nekog od klasičnih djela iz fikha. To potvrđuje i nekoliko leksičkih signala u traktatu koji upućuju na to da autor zapravo komentira naslov poglavlja ili knjige drugog autora, npr. *kazao je* (qawluhu), *dao je prednost* (’ihtāra), *započeo je* (’iftataḥa) i dr.

Naredni dio traktata posvećen je razmatranju upotrebe pokazne zamjenice *hāḍihi*, koja je pak u djelo uvedena u okviru jedne od ranije spomenutih impliciranih formi arapske rečenice s imenicom *kitāb*. Iako je veći dio traktata posvećen lingvističkoj analizi oblika i značenja članova genitivne veze *kitāb al-ṭahāra*, značenju same konstrukcije te njenim potencijalnim sintaktičkim funkcijama, u ovom dijelu traktata prepoznamo Čajničanina kao autora koji jezik posmatra primarno iz perspektive logičara.

U dijelu traktata koji je usmjeren na opis i analizu genitivne veze *kitāb al-ṭahāra* autor definira ovu konstrukciju kao semantičku genitivnu

¹⁶ O takvoj upotrebi glagolske imenice u proširenom značenju govore i autori savremenih gramatika arapskog jezika, opisujući je kao ispravnu i veoma raširenu. Vidi npr.: Muṣṭafā al-Ġalāyīnī, *Ġāmi‘ al-durūs al-‘arabiyya*, Vol. I, al-Maktaba al-‘aṣriyya, Bayrūt, 1993., 185.

¹⁷ Upravo ova značenja, tj. poimanje imenice *kitāb* kao skupine naredbi, odredbi ili propisa, mogla bi poslužiti kao potencijalno objašnjenje krajnje neobične autorove upotrebe pokazne zamjenice *hāḍihi* u dijelu traktata posvećenom sintaktičkoj analizi funkcija imenice *kitāb* u arapskoj rečenici. Naime, navedeni oblik ženskog roda pokazne zamjenice očekivali bismo uz imenicu u obliku plurala, dok bi uz riječ *kitāb*, čak i u pretpostavljenoj rečeničnoj strukturi, morao biti upotrijebljen oblik jednine muškog roda, tj. oblik *hāḍa*.

¹⁸ Zapravo, riječ je o sintaktičkim pozicijama ili funkcijama cijele konstrukcije budući da prvi član genitivne veze u arapskom jeziku nosi padežni nastavak kao pokazatelj sintaktičke funkcije cijele konstrukcije.

vezu, odnosno genitivnu vezu kvalifikacije.¹⁹ U daljem razmatranju autor izdvaja tri vrste značenja genitivne veze kvalifikacije, opisujući ih putem parafraze prijedložnim frazama uvedenim prijedlozima *li*, *min* i *fī*.²⁰ Za ilustriranje značenja genitivne veze autor koristi primjere na koje često nailazimo u gramatikama arapskog jezika.

Genitivna veza čije se značenje može objasniti pomoću parafraze prijedložnom frazom uvedenom prijedlogom *li* ilustrirana je primjerom *ḡulām Zayd* (Zejdov sluga), koji bi vjerovatno trebao podrazumijevati značenje posesa, iako zapravo nije riječ o pravom posjedovanju nego o odnosima među ljudima, tj. svojevrsnom socijativu *sluga je sa Zejdom*, ili pak o metonimijskim relacijama lokativa *sluga (radi) kod Zejda* ili finala *sluga (radi) za Zejda*. Autor ipak ne ulazi u analizu značenja genitivne veze nego samo ukazuje na pravilo da u ovako formiranoj genitivnoj vezi na poziciji njenog prvog člana ne može biti upotrijebljena imenica koja označava cijelu klasu ili vrstu, ili imenica sa značenjem priloga mjesta i vremena.

Upotrebu genitivne veze čije se značenje može objasniti pomoću parafraze prijedložnom frazom uvedenom prijedlogom *min* autor ograničava na konstrukcije s općom imenicom na poziciji prvog člana. Ova vrsta genitivne veze ilustrirana je primjerom *ḥātam fiḍḍa* (prsten od srebra). U okviru semantičke analize navedeni bi primjer imao značenje gradivnog kvalitativa budući da se imenicom *fiḍḍa* izražava materijal od kojeg je napravljen predmet označen imenicom *ḥātam*. Interesantno je to da autor ovoj genitivnoj vezi pripisuje značenje prijedloga *min* za objašnjenje, tj. relaciju eksplikativa iz semantičke analize, iako imenica *fiḍḍa* objašnjava samo jedan aspekt imenice *ḥātam*. Međutim, relacija

¹⁹ Genitivna veza kvalifikacije, zajedno s genitivnom vezom zavisnosti, podvrste su semantičke, odnosno pojmovne ili prave genitivne veze u klasifikaciji koju obično nalazimo u tradicionalnim gramatikama arapskog jezika.

²⁰ Opisivanje značenja genitivne veze putem njene parafraze prijedložnom frazom uobičajeni je postupak kako u djelima koja pripadaju tradicionalnoj arapskoj gramatici tako i u savremenim gramatikama arapskog jezika. U većini gramatika takva parafraza uključuje prijedloge *li*, *min* i *fī*, tj. istu grupu prijedloga koju navodi i Čajničanin. Vidi npr. Yūsuf Ibn Abī Bakr al-Sakkākī, *Miftāḥ al-‘ulūm*, ur. Na‘īm Zarzūr, Bayrūt: Dār al-kutub al-‘ilmiyya, 1987., 128-129; Bahā’uddīn ‘Abdullāh al-Hamadānī al-Miṣrī Ibn ‘Aqīl, *Šarḥ ‘alā ‘Alfiyya Ibn Mālik*, Vol. II, ur. Muḥammad Muḥyiddīn ‘Abd al-Ḥamīd, al-Maktaba al-‘aṣriyya, Bayrūt, 1993., 41-45. Uporedi sa: Badīr M. Ḥamīd, *Luḡa al-‘i-rāb*, Dār al-ma‘rifā, al-Qāhira, s. a., 373; ‘Amīn ‘A. al-Sayyid, *Fī ‘ilm al-naḥw*, I, al-Tab. III, Dār al-ma‘ārif, al-Qāhira, 1975., 367-368; ‘Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfi*, Vol. III, Dār al-ma‘ārif, al-Qāhira, 1999., 16-22.

eksplikativa, koja se inače u arapskom jeziku iskazuje prijedložnom frazom uvedenom prijedlogom *min* za objašnjenje, morala bi podrazumijevati potpuno podudaranje sadržaja dvaju pojmova.²¹

Genitivna veza čije se značenje može objasniti pomoću parafraze prijedložnom frazom uvedenom prijedlogom *fī* ilustrirana je primjerom *ḍarb al-yawm* (udarac danas/današnji udarac), koji bi u okviru semantičke analize izražavao značenje temporalnog lokativa. Autor ne ulazi u analizu značenja, nego naglašava da ova vrsta genitivne veze zahtijeva upotrebu imenica sa značenjem priloga mjesta i vremena. Osim toga, autor ukazuje i na to da sve tri vrste genitivne veze koje u traktatu navodi upućuju na određivanje i kvalificiranje.

U analizi značenja genitivne veze *kitāb al-ṭahāra*, odnos između dviju imenica opisan je kvalifikacijom da drugi član predstavlja vrstu prvog člana, koja u semantičkoj analizi inače upućuje na značenje partitiva, tačnije, odnos jedinke i mnoštva. Značenje genitivne veze *kitāb al-ṭahāra*, međutim, autor u daljem tekstu objašnjava poređenjem s genitivnom vezom *ḥātam fiḍḍa*, koja bi u okviru semantičke analize, kako je već naglašeno, imala značenje gradivnog kvalitativa. Interesantno je, pak, to da u uvodnom dijelu traktata autor, bez ulaženja u značenje konstrukcija, uspostavlja direktnu relaciju između genitivnih veza *kitāb al-ṭahāra* (knjiga o čistoći) i *marāmī al-ḥiḡāra* (domet kamena), koje u semantičkoj analizi zapravo ilustriraju relaciju izvora, gdje je imenica *al-ṭahāra* izvor iz kojeg je poteklo pisanje naredbi, odredbi i propisa označenih imenicom *kitāb*, a imenica *al-ḥiḡāra* izvor ili ishodište od kojeg je poteklo kretanje označeno imenicom *marāmī*.²² Naravno, u dubljoj semantičkoj analizi moguće je između dviju imenica uspostaviti i druge relacije. Tako bi imenica *al-ṭahāra*, osim izvorišta iz kojeg potiče pisanje označeno imenicom *kitāb*, mogla predstavljati i materiju od koje se grade naredbe, odredbe i propisi označeni imenicom *kitāb*, dok se cijela konstrukcija *kitāb al-ṭahāra* može posmatrati kao jedinka suprotstavljena mnoštvu knjiga napisanih o drugim temama.

Konačno, iako se oblikom i značenjem prvog člana genitivne veze *kitāb al-ṭahāra* autor bavi na samom početku, analiza oblika i značenja imenice *al-ṭahāra* kao njenog drugog člana sačuvana je za kraj traktata.

²¹ Više o značenjima genitivne veze vidi u: Elma Dizdar, „Semantički opseg atributa u arapskom jeziku“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 61/2011, Sarajevo, 2012., 19.

²² Konstrukcija zadržava značenje izvora bez obzira na idiomatsku upotrebu prijedložne fraze *'alā marmā ḥaḡar* (dokle se može kamenom dobaciti) u značenju *veoma male udaljenosti*.

Autor je opisuje kao glagolsku imenicu prvog ili petog razreda trokonsonantskih glagola. Analiza značenja imenice *ṭahāra* tako je poslužila kao poveznica sa završnim dijelom traktata, posvećenim fikhskom konceptu čistoće kao vjerske obaveze muslimana i preduvjeta za ispravnost namaza.

PRIJEVOD TRAKTATA

U ime Allaha svemilosnog, samilosnog,

Hvala Allahu jedinom, neka je mir i spas posljednjem Božijem poslaniku, njegovoj čistoj porodici i vrlim drugovima, **a zatim:**²³

Ovo je kratki traktat što sadrži različita razmatranja, koji sam nazvao *Kašf al-ʿasrār bi ḥaqāʾiq al-kitāb wa daqāʾiq al-ṭahāra wa al-aṭhār* (Otkrivanje tajni o značenjima riječi knjiga i osobitostima riječi čistoća i čisti). ***Kazao je kitāb al-ṭahāra*** (knjiga o čistoći), što je genitivna konstrukcija poput *marāmī al-ḥiğāra* (domet kamena/koliko se kamenom može dobaciti/veoma blizu). Konstrukcija predstavlja ono čijim se dijelom označava i dio njegovog značenja.

Riječ ***kitāb*** (knjiga) s vokalom *i* iza *k* dolazi na oblik *fī ʿāl*, što je u osnovi masdar prvog razreda trokonsonantskih oblika uzakonjen upotrebom. Kaže se *katabtu katban* i *kitāban* i *kitābatan*.²⁴ Knjigom se naziva ono što je napisano tako što se predmet glagolske radnje imenuje glagolskom imenicom rasprostranjenim proširenjem značenja. Može označavati potvrđivanje, predodređenje, naredbu, odredbu i propis izvršen pisanjem, a smisao toga jest namjera. Potom se kaže *tumma yaktubu* (poslije će napisati), pri čemu namjera predstavlja početak, a samo djelo pisanja cilj. Može označavati namjeru, koja je početak, ukoliko se želi izraziti potvrđivanje pisanjem, što je cilj. Riječ ***kitāb*** također označava i čvrst dokaz od uzvišenog Allaha, što potvrđuju Njegove riječi: *Reci: „Dogodiće nam se samo ono što nam Allah odredi...”*,²⁵ odnosno što je predodredio i propisao, te riječi Uzvišenog: *...Mi smo im u njemu propisali: glava za glavu...*,²⁶ odnosno obavezali ih i naredili im.

²³ Masnim slogom označeni su dijelovi teksta koji su u rukopisu R 2516/6 napisani crvenim mastilom, dok su masnim slogom i podvlačenjem označeni dijelovi teksta koji su crvenim mastilom pisani u rukopisu Rso 352/8.

²⁴ Autor navodi glagol *kataba* (pisati) u prvom licu jednine, te tri oblika masdara, odnosno glagolske imenice istog glagola u značenju *pisanje*.

²⁵ Kurʿan, *al-Tawba*, 51.

²⁶ Kurʿan, *al-Māʿida*, 45.

Općepoznato je da se u odnosu na sve druge riječi u značenju *bilježenja* najviše upotrebljava riječ *kitāb*. Prema mišljenju učenjaka koji se bave metodologijom islamskog prava (*'uṣūl al-fiqh*), ovom riječju se uglavnom označavaju *stubovi vjere*. Po mišljenju različitih autora, ona ima više odvojenih značenja koja se odnose na niz pitanja. Šerijatski pravnici joj pripisuju značenje svih zakona i propisa, a gramatičari je najčešće upotrebljavaju u značenju Sībawayhovog djela *Kitāb*. Ukratko, *kitāb* je riječ u značenju *pisanje*, i predstavlja skupinu slova kojom je, radi naglašavanja, označen predmet koji trpi radnju. Dao je prednost ovoj riječi u odnosu na riječ *bāb* (kategorija) zato što riječ *bāb* ima značenje vrste, a svrha jest opis vrste, pri čemu se ne misli na opis jedne vrste jer, da je to bila namjera, vjerovatno bi bila upotrijebljena riječ *bāb*, a ne *kitāb*.

Riječ *kitāb* može stajati u nominativu zato što je predikat izostavljenog subjekta impliciranog značenja *Ovo* (*hāḍihi*) je knjiga o čistoći, ili *Rasprava koju čitamo* (*al-mabāḥiṭ 'allatī naqra'uhā*) je knjiga o čistoći, ili zato što je subjekat čiji predikat stoji u prepoziciji s impliciranim značenjem *Ono što je potrebno predstaviti* (*mimmā yaḡib 'istihḍāruhā*) je knjiga o čistoći, ili u postpoziciji u značenju *Knjiga o čistoći je zbir pitanja koja ćemo navesti* (*al-masā'il 'allatī naḍkuruhā*). Riječ *kitāb* može stajati i u akuzativu kao direktni objekat izostavljenog glagola impliciranog značenja *spomeni* (*'uḍkur*), *shvati* (*'i'lam*) ili *pročitaj* (*'iqra'*) knjigu o čistoći.

U okviru implicirane riječi *hāḍihi*, *hā* služi za upozorenje, a *ḍihi* jest pokazna zamjenica za upućivanje na riječi koje označavaju ono što je konkretno i može se opaziti ili ono što je apstraktno, ili što je uklesano, ili na dvoje od toga, ili na sve troje. Tako će biti bez obzira na to da li se implicira postpozicija uvida u odnosu na riječ *kitāb*, ili antepozicija pokazne zamjenice u odnosu na uvod. Što se tiče riječi uređenih i prisutnih u mišljenju i umu, riječi apstraktnih značenja ili značenja onog što je uklesano, ili dvoje od toga ili sve troje, postoji sedam načina da se shvate kao nešto konkretno što se može opaziti tako što se potpuno imenuju i razlikuju u umu autora kao da su prisutne u stvarnosti. U slučaju svake od ovih propozicija sud ostaje neodređen, što znači da nije određena količina jedinki, dio njih ili sve, kao kada kažemo: *Čovjek je pisar*. Takav sud ima snagu univerzalnosti, kao što je rekao Abu Ali Sina u djelu *al-Šifā'*: *Neodređeni pojmovi u naukama su univerzalije*.

Što se tiče pridavanja riječi *kitāb* impliciranom subjektu *hāḍihi*, to podrazumijeva jednu vrstu istoznačnosti, odnosno da se nešto pridružuje nečemu bez posrednika na osnovu istinitosti, kao kada kažemo:

Čovjek je živo biće. Uvjet za dodavanje riječi drugoj koja stoji u odnosu istoznačnosti s njom jest različito poimanje onoga što je u stvarnosti jedinstveno. Ukoliko se želi uputiti na konkretne imenice ili ono što je uklesano, same ili na više njih, atribucija ne bi bila korektna jer bi postojalo razlikovanje u umu za ono što u stvarnosti nije jedinstveno. To znači da bi bilo potrebno ispraviti atribuciju, i to na dva načina. Prvi je da se ispravi subjekt atribucije, što je poželjno, i to se može postići ili impliciranim značenjima, kao što su značenja riječi *hāḍihi*, ili da se upotrijebljeni izrazi za izricanje značenja razumiju kao metonimijski. Drugi je da se ispravi predmet atribucije, i to na dva načina: ili impliciranjem označitelja koji pripadaju konstrukciji kao da se željelo kazati ovo su označitelji konstrukcije *kitāb al-ṭahāra* ili da se pod riječju *kitāb* podrazumijevaju označitelji u prenesenom smislu. Ako se zamjenicom *hāḍihi* želi upućivati samo na apstraktne pojmove, atribucija će biti ispravna bez potrebe za impliciranjem ili prenesenim značenjem.

Pripajanje riječi *kitāb* riječi *ṭahāra* predstavlja semantičku genitivnu vezu budući da su njeni članovi neizvedene imenice. To je također genitivna veza kvalifikacije, koja se dijeli na tri vrste prema općem pravilu. Prva je genitivna veza koja podrazumijeva značenje prijedloga *li*, gdje prvi član ne može biti imenica u značenju vrste ili imenica sa značenjem priloga mjesta ili vremena, kao naprimjer *ḡulām Zayd* (Zejdov sluga). Druga je genitivna veza koja podrazumijeva značenje prijedloga *min* za objašnjenje, u slučaju upotrebe opće imenice kao prvog člana, kao naprimjer *ḥātam fiḍḍa* (prsten od srebra), a treća genitivna veza koja podrazumijeva značenje prijedloga *fi* u slučaju upotrebe imenica sa značenjem priloga mjesta i vremena, kao naprimjer *ḍarb al-yawm* (udarac danas/današnji udarac). Sve tri vrste upućuju na određivanje i kvalificiranje. U konkretnom slučaju riječ je o genitivnoj vezi kvalifikacije zato što je namjeravano značenje riječi *kitāb* termin sa značenjem nekog pitanja, uključujući i pitanje čistoće (*ṭahāra*). To je genitivna veza kojom se imenici specifičnog značenja pridodaje imenica općeg značenja, poput genitivne veze *ḥātam fiḍḍa*, tako da drugi član predstavlja vrstu prvog člana.

Riječ *ṭahāra* s vokalom *a* iza *ṭ* glagolska je imenica prvog ili petog razreda. Kaže se *ṭahu(a)ra al-šay'* (Nešto je bilo čisto) s vokalom *a* ili *u*, i *yathuru* (Čisto je). U djelu *al-Šihāḥ* navedena je isto tako i imenica *ṭuhr* s vokalom *u* iza *ṭ*. U riječi *ṭahāra* objedinio je značenje čistoće, iako ona ima više vrsta. To je zbog toga što se glagolska imenica upotrebljava u dvojini ili množini samo ukoliko se namjerava naglasiti raznovrsnost.

Ova riječ znači biti čist od prljavštine, bilo duhovno ili po vjerozaku. Lična čistoća se dijeli na abdest, pranje, tejemum, pranje tijela i odjeće i sl. Obaveza čistoće uvjet je za obavljanje namaza jer neko može obavljati namaz samo dok je čist. Zato je djelo započeo ovom temom jer je čistoća ključ namaza koji predstavlja jedan od stubova vjere i dostojan je da bude ispred ostalih obrednih djela. Abu Davud i drugi prenijeli su od Alija, Allah bio njime zadovoljan, da je Poslanik, a.s., kazao: *Ključ namaza je čistoća, njegov početak je tekbir, a kraj predavanja selama.* Uz pomoć premilostivog Gospodara pisanje ovog traktata završio je siromah, koji malo ima i mnogo uči i radi, porijeklom iz Bosne, u školi Simzade, da mu Allah oprost i grijehe, u nedjelju poslijepodne, 12. ramazana 1195. godine.

TEKST TRAKTATA

بسم الله الرحمن الرحيم²⁷

الحمد لله وحده والصلاة والسلام على من لا نبي بعده وعلى آله الاطهار واصحابه
الاخير **وبعد** وهذه رسالة لطيفة مشتملة الاخبار سميتها كشف الاسرار بحقائق
الكتاب ودقائق الطهارة والاطهار **قوله كتاب الطهارة** تركيب اضافي كرامي
الحجارة والمركب هو الذي يراد بالجزء منه دلالة على جزء معناه والكتاب
بكسر الكاف على وزن فِعَالٍ²⁸ في الاصل مصدر سماعي من باب الاول من
ابواب الثلاثي يقال كَتَبْتُ كِتْبًا وكتابًا²⁹ وكتابًا سَمِي به³⁰ المكتوب تسمية للمفعول
باسم المصدر على التوسّع الشائع ويعبر³¹ عن الاثبات والتقدير والايجاب
والفرض والقضاء بالكتابة ووجه ذلك ان الشيء يراد ثم يقال ثم يكتب فالارادة
مبدأ والكتابة منتهى ثم يعبر عن المراد الذي هو مبدأ اذا اريد به التاكيد بالكتابة

²⁷ U rukopisu R 2516/6 prije početka stoje riječi prepisivača: هذه الرسالة للعالم الفاضل: (Ovaj traktat napisao je ugledni učenjak, savršeni istraživač al-Hāgg Muḥammad, muftija u Sarajevu).

²⁸ Vokalizacija pojedinih riječi uključena je samo u rukopisu R 2516/6. Vokalizaciju tih riječi zadržat ćemo radi lakšeg praćenja izvornog teksta.

²⁹ U rukopisu R 2516/6 izostavljeno je وكتابًا.

³⁰ U rukopisu R 2516/6 izostavljeno je به.

³¹ U rukopisu R 2516/6 stoji يعتبر.

التي هي المنتهى ويعبر بالكتاب عن الحجة الثابتة من الله تعالى نحو قوله³² قل لن يصيبنا إلا ما كتب الله لنا اي ما قدره وقضاه وقوله تعالى وكتبنا عليهم فيها ان النفس بالنفس اي اوجبنا³³ وفرضنا والكتاب قد غلب في العرف³⁴ العام على جميع من³⁵ الكلمات المنفردة بالتدوين وفي عرف الاصوليين³⁶ على اركان الدين وفي عرف المصنفين على طائف من المسائل اعتبرت منفردة عما عداها وفي عرف الفقهاء ما يتضمن الشرايع والاحكام وفي عرف النحويين غلب على كتاب سيبويه والحاصل ان الكتاب لغة³⁷ بمعنى الكتب وهو الجمع سمي به المفعول سيبويه اختاره على لفظ باب لان الباب بمعنى النوع والغرض بيان النوع لا نوع واحد وان كان المراد بيان النوع الواحد يختار الباب على الكتاب **ولفظ الكتاب** اما مرفوع على انه خبر لمبتدأ محذوف تقديره هذه كتاب الطهارة او المباحث التي سنقرئها كتاب الطهارة او مبتدأ خبره اما مقدما تقديره مما يجب استحضرها كتاب الطهارة او مؤخرا نحو كتاب³⁸ الطهارة المسائل التي سنذكرها واما منصوب على انه مفعول به لفعل مقدر تقديره اذكر او اعلم واقراء كتاب الطهارة والهاء في هذه المقدرة للتنبيه وذه اسم اشارة للايماء الى الالفاظ المحسوسة بالبصر او المعاني³⁹ او النقوشات⁴⁰ او الاثنين او الثلاثة كذلك على تقدير تأخير الديباجة عن الكتاب وعلى تقدير تقدمها المشار بها اما الالفاظ المرتبة المستحضرة الموجودة في التعقل والذهن والمعاني والنقوشات⁴¹ او الاثنان او الثلاثة معا فلاحتمالات السبعة لتنزيلها منزلة المحسوسي المشاهد⁴² مبالغة في كمال تعيينها وتميزها في

³² U rukopisu R 2516/6 iza navedenih riječi stoji تعالى.

³³ U rukopisu R 2516/6 stoji اوجبنا.

³⁴ U rukopisu R 2516/6 riječ العرف je izostavljena i dopisana na margini.

³⁵ U rukopisu R 2516/6 greškom je napisana riječ الكتاب te precrtana.

³⁶ U rukopisu R 2516/6 riječ الاصوليين nije potpuna, te je prepisivač na margini dopunio riječ (ليين) uz kraticu صح za صحيح (ispravno).

³⁷ U rukopisu R 2516/6 umetnuta je riječ مصدر.

³⁸ U rukopisu R 2516/6 greškom je umetnuta riječ الكتاب i precrtana.

³⁹ U rukopisu R 2516/6 umetnute su riječi النص.

⁴⁰ U rukopisu R 2516/6 greškom je napisano النقوشيات.

⁴¹ U rukopisu R 2516/6 greškom je napisano النقوشيات.

⁴² U rukopisu R 2516/6 stoji المحسوسات المشاهدة.

ذهن⁴³ المص كأنها موجودة مشاهدة⁴⁴ في الخارج والاعيان وعلى⁴⁵ التقاديرات كلها فالقضية مهمة وهي التي لم يكن فيها كمية الافراد او بعضا او كلاً كقولنا الانسان كاتب وهي⁴⁶ في قوة الكلية اذا كانت⁴⁷ في المسئلة كما قال ابو علي السينا في الشفاء مهملات العلوم كليّات وحمل الكتاب على الموضوع⁴⁸ وهو هذه حمل المواطٍ وهو ان يكون الشّيء محمولاً على الموضوع بالحقيقة بلا واسطة كقولنا الانسان حيوان⁴⁹ ويشترط في حمل المواطٍ التغير الذهني والاتحاد الخارجي فاذا كان المشار بهذه الالفاظ والنقوشات وحدانا او اجتماعا لم يصحّ الحمل لانه لم يوجد الاتحاد الخارجي وان وجد التغير الذهني⁵⁰ فلا بدّ من تصحيح الحمل وهو على قسمين الاول ان يصحّ من جانب الموضوع وهو الاولى وهو اما بتقديرات المدلولات نحو مدلولات هذه او بارادة المراد من الالفاظ الملفوظات المدلولات مجازا مُرسلاً او من المحمول و⁵¹على ضريين ايضا اما بتقدير الدّوال نحو هذه دوال كتاب الطهارة او بارادة المراد من الكتاب الدّوال مجازا⁵² مثله واذا كان المراد بالمشار بهذه المعاني فقط يكون الحمل صحيحا بلا تقدير ولا تجوّز و**اضافة الكتاب الى الطهارة** اضافة معنوية لانها اضافة الغير المشتق وهي معنوية بيانية⁵³ وهي على ثلاثة انواع بحكم الاستقراء اما بمعنى اللّام وهو فيما عدا جنس المضاف وظرفه نحو غلام زيد واما بمعنى من البيانية وهو في جنس المضاف⁵⁴ نحو خاتم⁵⁵ فضة اما بمعنى في في ظرفه نحو ضرب اليوم وهي⁵⁶ على التقاديرات

⁴³ U rukopisu R 2516/6 greškom je napisano **الذهن**.

⁴⁴ U rukopisu R 2516/6 izostavljena je riječ **مشاهدة**.

⁴⁵ U rukopisu R 2516/6 greškom je napisana riječ **تقديرات** i precrtana.

⁴⁶ U rukopisu R 2516/6 greškom je umetnuta riječ **التي** i precrtana.

⁴⁷ U rukopisu R 2516/6 greškom je napisano **كأنه** i ispravljeno na margini.

⁴⁸ U rukopisu R 2516/6 umetnuta je riječ **المقدر**.

⁴⁹ U rukopisu R 2516/6 izostavljena je riječ **حيوان**.

⁵⁰ U rukopisu R 2516/6 izostavljena je riječ **الذهني**.

⁵¹ U rukopisu R 2516/6 umetnuta je riječ **هو**.

⁵² U rukopisu R 2516/6 riječ **مجازا** umetnuta je interlinearno.

⁵³ U rukopisu Rso 352/8 stoji **البيّنة**.

⁵⁴ U rukopisu R 2516/6 izostavljene su riječi **وظرفه نحو غلام زيد واما بمعنى من البيانية وهو** i dodate na margini.

⁵⁵ U rukopisu Rso 352/8 stoji pogrešno **خاتم**.

⁵⁶ U rukopisu R 2516/6 greškom je napisana riječ **هو**, zatim precrtana i ispravljena interlinearno.

الثالثة تفيد التعريف والتخصيص وهي ههنا بيانية لأن المراد من الكتاب المعنى المصطلح وهو المسئلة من المسائل ومن الطهارة كذلك فيكون اضافة العام الى الخاص من وجه مثل خاتم فضة فيكون المضاف اليه جنس المضاف الطهارة بفتح الطاء مصدر من باب الاول او الخامس⁵⁷ يقال طَهَّرَ الشيء بفتح الهاء وضمها ويَطْهَرُ بالضم طهارة فيهما والاسم الطهر بالضم كذا في الصحاح ولهذا وَّحَّدَهَا وان كانت انواعا لأن المصدر لا يثنى ولا يجمع الا ان اريد به الانواع وهي لغة التنزه عن الانسان ولو معنويًا وشرعا النظافة المخصوصة المتنوعة الى وضوء وغسل وتيمم وغسل البدن والثوب ونحوه وسبب وجوب الطهارة اداة⁵⁸ الصلوة معها عند وجود الحدث لانها لا تقوم الا بها ولذا افتتح بها لكونها⁵⁹ مفتاح الصلوة التي هي عماد الدين ومستحقة للتقديم على سائر العبادات العملية خرج ابو داود وغيره عن علي رضي الله عنه قال قال رسول صلى الله مفتاح الصلاة⁶⁰ الطهور وتحريمها التكبير وتحليلها التسليم بعون الملك المئان تم تصنيف هذه الرسالة⁶¹ من يد البائس قليل البضاعة كثير المذاكرة والمشغلة بوسنوي الاصل الجاينجوي محمد بن مصطفى غفر الله له ولوالديه ولمن نظر⁶² وقراء وتأمل اليها في مدينة سراي بوسنة في مدرسة سيم زاده غفر الله له يوم الاحد بعد الظهر في اثني عشر يوما من رمضان⁶³ مائة وتسعين وخمس⁶⁴ والـ⁶⁵

⁵⁷ U rukopisu Rso 352/8 stoji pogrešno الخامس.

⁵⁸ U rukopisu R 2516/6 stoji ارادة.

⁵⁹ U rukopisu R 2516/6 stoji pogrešno لكونه.

⁶⁰ U rukopisu R 2516/6 izostavljene su riječi التي هي عماد الدين ومستحقة للتقديم على سائر العبادات العملية خرج ابو داود وغيره عن علي رضي الله عنه قال قال رسول صلى الله مفتاح الصلاة i dodate na margini. U rukopisu Rso 352/8 izostavljena je riječ الصلاة.

⁶¹ U rukopisu R 2516/6 umetnuta je riječ اللطيفة.

⁶² U rukopisu R 2516/6 izostavljena je riječ نظر.

⁶³ U rukopisu R 2516/6 umetnute su riječi مبارك سنة.

⁶⁴ U rukopisu Rso 352/8 stoji pogrešno خمس.

⁶⁵ U rukopisu R 2516/6 godina je napisana u formi خمس وتسعين ومائة والـ. Poslije navedene godine, rukopis završava riječima: 1212 وقد تم التحرير من الرسالة الشريف بعناية القدير (Prepisivanje ovog traktata završeno je uz pomoć Svemogućeg 16. džumadel-ula, godine 1212.).

ZAKLJUČAK

Muhamed Sin Mustafin Čajničanin, koji je u drugoj polovini XVIII stoljeća obavljao dužnost sarajevskog muftije i muderisa Đumišića medrese, jedan je od manje poznatih bošnjačkih autora koji su pisali na orijentalnim jezicima. Sva tri djela za koje se zna da ih je napisao Čajničanin na arapskom su jeziku. Djelo *Kašf al-'asrār bi ḥaqā'iq al-kitāb wa daqā'iq al-ṭahāra* registrirano je, ali dosad nije bilo obrađeno. Djelo na svega par stranica obuhvata teme koje se kreću od morfologije, sintakse i semantike do fikha i logičkih razmatranja, iz kojih se jasno vidi da su naučna interesovanja autora primarno vezana za logiku. Iako u jednoj trećini traktata Čajničanin jezička pitanja posmatra uglavnom iz perspektive logičara, veći dio rukopisa posvećen je opisu koji se može okarakterizirati kao lingvistički. Posebno su interesantna njegova zapažanja o upotrebi glagolske imenice u funkciji izražavanja značenja trpljenja glagolske radnje, kao i sintaktička analiza određenog broja impliciranih rečenica u kojima bi genitivna veza *kitāb al-ṭahāra* mogla biti upotrijebljena u funkcijama subjekta i predikata imenske rečenice i objekta glagolske rečenice. Njegova analiza značenja genitivne veze, kao i morfološki opis njenih članova, u potpunosti se oslanjaju na saznanja tradicionalne arapske gramatike. Nadamo se da će predstavljanje ovog djela dati doprinos upoznavanju kulturne baštine Bošnjaka koji su pisali na orijentalnim jezicima, te potaknuti nova istraživanja.

BIBLIOGRAFIJA / BIBLIOGRAPHY

IZVORI / PRIMARY SOURCES

- al-Čāyničawī, Muḥammad Ibn Muṣṭafā, *Kašf al-'asrār bi ḥaqā'iq al-kitāb wa daqā'iq al-ṭahāra*, R 2516/6, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo.
- al-Čāyničawī, Muḥammad Ibn Muṣṭafā, *Kašf al-'asrār bi ḥaqā'iq al-kitāb wa daqā'iq al-ṭahāra*, Rso 352/8, Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“, Beograd, <http://phaidrabg.bg.ac.rs/o:1777>

LITERATURA / REFERENCES

- Bašeskija, Mula Mustafa Ševki, *Ljetopis (1746–1804)*, Sarajevo–Publishing, Sarajevo, 1997.
- Dizdar, Elma, „Semantički opseg atributa u arapskom jeziku“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 61/2011, Sarajevo, 2012., 9–33.

- Fajić, Zejnil, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, sv. V, Al-Furqān, fondacija za islamsko naslijeđe – Rijaset Islamske zajednice u BiH, London – Sarajevo, 1999.
- Gacek, Adam, *Arabic Manuscripts: A Vademecum for Readers*, Handbook for Oriental Studies, Vol. XCVIII, Brill, Leiden – Boston, 2009.
- al-Ġalāyīnī, Muṣṭafā, *Ġāmi‘ al-durūs al-‘arabiyya*, Vol. I, al-Maktaba al-‘aṣriyya, Bayrūt, 1993.
- Ḥamīd, Badīr M., *Luġa al-‘i‘rāb*, Dār al-ma‘rifā, al-Qāhira, s. a.
- Handžić, Mehmed, *Književni rad bosansko-hercegovačkih muslimana*, Državna štamparija, Sarajevo, 1933.
- Ḥasan, ‘Abbās, *al-Naḥw al-wāfī*, Vol. III, Dār al-ma‘ārif, al-Qāhira, 1999.
- Ibn ‘Aqīl, Bahā‘uddīn ‘Abdullāh al-Hamadānī al-Miṣrī, *Šarḥ ‘alā ‘Alfiyya Ibn Mālik*, Vol. II, ur. Muḥammad Muḥyiddīn ‘Abd al-Ḥamīd, al-Maktaba al-‘aṣriyya, Bayrūt, 1993.
- Kemura, Šejh Sajfuddin Fehmi Bini Ali, *Sarajevske muftije. Od 926.–1519. do 1334.–1916. god.*, Islamska dionička štamparija, Sarajevo, 1334.–1916.
- KUR’AN (prev. Besim Korkut), Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1977.
- Ljubović, Amir, *Logička djela Bošnjaka na arapskom jeziku*, Posebna izdanja XVIII, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1996.
- Ljubović, Amir; Grozdanić, Sulejman, *Prozna književnost Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima*, Posebna izdanja XVII, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1995.
- Mataradžija, Velida, *Kulturno-obrazovni život u Bosanskom sandžaku u XVIII stoljeću*, Filozofski fakultet – Univerzitet u Sarajevu, 2020. [doktorska disertacija]
- Mehmedović, Ahmed, *Leksikon bošnjačke uleme*, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 2018.
- Muftić, Teufik, *Gramatika arapskoga jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1997.
- Popara, Haso, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, sv. XVIII, Al-Furqān, fondacija za islamsko naslijeđe – Rijaset Islamske zajednice u BiH, London – Sarajevo, 1434/2013.
- al-Sakkākī, Yūsuf Ibn Abī Bakr, *Miftāḥ al-‘ulūm*, ur. Na‘īm Zarzūr, Dār al-kutub al-‘ilmiyya, Bayrūt, 1987.
- al-Sayyid, ‘Amīn ‘A., *Fī ‘ilm al-naḥw*, I, al-Tab. III, Dār al-ma‘ārif, al-Qāhira, 1975.

THE TREATISE ON THE *KITĀB AL-ṬAHĀRA* CONSTRUCT STATE BY MUHAMED ČAJNIČANIN

Summary

The paper presents a hitherto unpublished treatise entitled *Kašf al-ʿasrār bi ḥaqāʾiq al-kitāb wa daqāʾiq al-ṭahāra* (Discovering the secrets of meanings of the word *book* and characteristics of the word *purity*), written in the second half of the 18th century by Muhamed Son of Mustafa Čajničanin (Muḥammad Ibn Muṣṭafā al-Čāyniĉawī). There are several references in literature about the author, suggesting that he served as a mudarris and a Sarajevo mufti. He also authored a fairly known work on logic. His treatise discussed in this paper has so far not been a subject of textological preparation and content analysis, although it has been registered. For the purposes of this paper, two copies of the work were used as sources, of which one is held in the manuscript collection of the Gazi Husrev-Bey's Library in Sarajevo, and the other in the collection of manuscripts in oriental languages of the University Library "Svetozar Marković" in Belgrade. The study includes the description and textological preparation of the two available copies of the manuscript, critical examination of the work, translation and content analysis, focusing on the analysis of the *kitāb al-ṭahāra* construct state, as well as the form and meanings of its components.

Keywords: Muhamed Son of Mustafa Čajničanin (Muḥammad Ibn Muṣṭafā al-Čāyniĉawī), *Kašf al-ʿasrār bi ḥaqāʾiq al-kitāb wa daqāʾiq al-ṭahāra*, meaning-base construct state, qualifying construct state

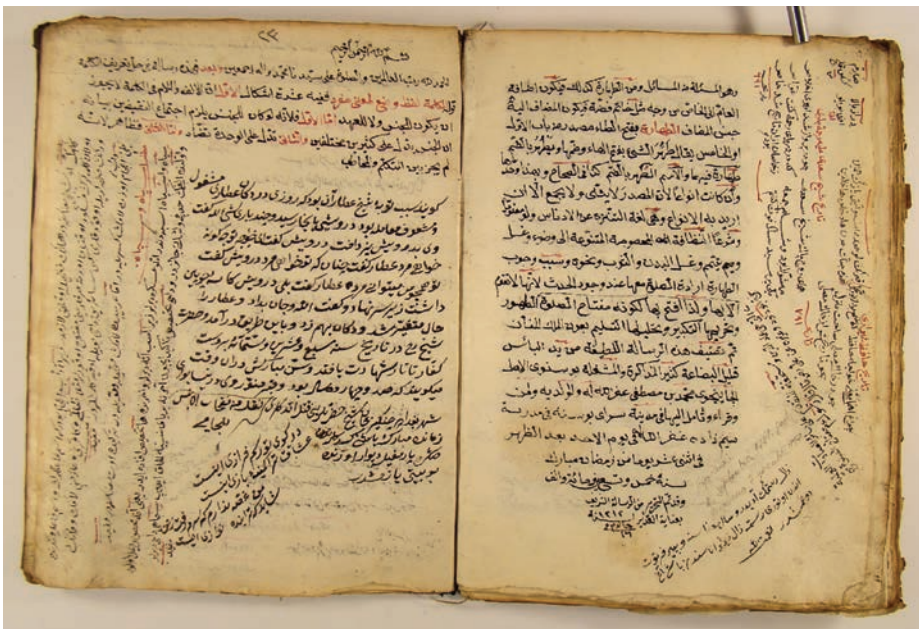
RSO 352/8, Univerzitetska biblioteka „Svetožar Marković“

RSO 352/8, Univerzitetska biblioteka „Svetožar Marković“

R 2516/6, Gazi Husrev-begova biblioteka

R 2516/6, Gazi Husrev-begova biblioteka